

2021 – en oversigt over dansk kirkeliv

Af Kurt E. Larsen

Religion i Danmark

Igen i 2021 blev coronapandemien og dens håndtering det overskyggende tema, der prægede debatterne og satte grænser for det lokale kirkelivs muligheder.

Corona-år nr. 2

Julen 2020 indebar en pludselig og overraskende aflysning af gudstjenesterne den 23. december, sidst på dagen, efter at kirkerne ellers minutiøst havde forberedt sig på at afholde julegudstjenester inden for gældende restriktioner. Sognepræst Marie Høgh, Lyng-Uggeløse, mente, at årsagen til aflysningerne lå hos temmelig højtråbende præster, menighedsrådsmedlemmer og kirkebetjening, der i samlet flok var gået benhårdt efter at aflyse alle julens gudstjenester (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 11/12). I hvert fald blev det med dette korte varsel anbefalet af biskopperne at aflyse gudstjenesterne.

Efterfølgende blev der megen debat om forløbet. Professor Lisbet Christoffersen stillede spørgsmålstegn ved, om der havde været hjemmel til at aflyse gudstjenesterne, men biskop Henrik Stubbkjær, Viborg, henviste til en kongelig resolution fra 1971, hvori det hedder, at undtagelsesvis aflysning af faste gudstjenester foruden enighed mellem præst og menighedsråd også kræver biskoppens godkendelse. En biskop kan således ikke selv aflyse en gudstjeneste, men kun anbefale præst og menighedsråd at gøre det, og det var, hvad der var sket lillejuleaften (*kirke.dk* 5/1, 6/1). Til Folketingets kirkeudvalg svarede også kirkeministeren (*km.dk* 1/2), at biskoppernes anbefaling kun skulle opfattes som en forhåndsgodkendelse af lokale aflysninger, hvis præst og menighedsråd var enige herom. Det var ifølge kirkeminister Joy Mogensen biskopperne, ikke hende selv som kirkeminister, der havde anbefalet at aflyse gudstjenesterne (*kirke.dk* 3/6). Det blev siden hævdet, at biskopperne og de andre medlemmer af folkekirkens taskforce (Landsforeningen af Menighedsråd, Præsteforeningen og Provsteforeningen) havde været udsat for et massivt pres fra Kirkeministeriet for at aflyse. Søren

Abildgaard, formand for Landsforeningen af Menighedsråd, havde til det sidste ønsket at gennemføre korte julegudstjenester, men fik efter eget udsagn på mødet lillejuleaften 'vredet armen om for at nå frem til, at det var en enig folkekirke, der stod bag den pressemeddelelse, som jeg valgte at tilslutte mig for at undgå en endnu større krise ved at folkekirken fremstod splittet' (*kirke.dk* 1/10). Biskop Peter Skov-Jakobsen, København, mente ikke, at biskopperne blev presset til at udsende noget, de ikke kunne stå inde for (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 24/12), og heller ikke Peter Fischer-Møller, Roskilde, og Henrik Wigh-Poulsen, Aarhus, fortrød efterfølgende selve beslutningen (*kirke.dk* 12/3 og 17/3). Biskop Henrik Wigh-Poulsen kaldte dog forløbet lillejuleaften 2020 for noget af det værste, han havde været med til som biskop: 'Herfra skal lyde et: 'Aldrig mere en lillejuleaften 2020' (*kirke.dk* 17/3 2021). Den afgående biskop Henning Toft Bro, Aalborg, havde haft svært ved at gennemskue forløbet fra og med den 21. december 2020, og han kaldte det 'dybt frustrerende og uskønt' (*kirke.dk* 1/10). Han fandt, at der aldrig havde været så meget brug for kirken i nyere tid som under coronakrisen, men der var blevet talt for døde øren, og det var 'magthaverne, altså politikerne, og dermed regeringen, der ikke har lyttet godt nok' (*kirke.dk* 1/10). Hårdest var kritikken af aflysningen ikke overraskende i bladet Tidehverv, der under rubrikken Eversharp skrev: 'Den Danske Folkekirke er en forlængelse af den offentlige forvaltning og undergraves som sådan af staten' (*Tidehverv*, 14).

Der var således nærmest ingen gudstjenester i landet hen over julen 2020 og nytåret 2021. Kun ganske enkelte afholdt gudstjenester, idet ordet *anbefaling* ikke rummede et direkte forbud, for så vidt man kunne nå at indrette gudstjenesten efter de gældende restriktioner. Fra 8. januar begyndte man igen at afholde gudstjenester, af maks. 30 minutters varighed, uden sang og med mundbind og deltagerbegrænsning. Kirkerne kunne holdes åben for andagtsøgende, dog maks. fem personer ad gangen. Alle andre kirkelige aktiviteter var lukkede (*km.dk* 7/1). Heller ikke påskens lovsange blev det muligt at afholde på normal vis, men efter en periode med mulighed for sang ved udendørs gudstjenester og gradvis lempelse af restriktionerne kunne kirkegængere i juni smide mundbindene og synge salmer sammen. Da var store dele af befolkningen blevet vaccineret, men en del restriktioner gjaldt fortsat i kirken. Biskopperne ønskede i juli restriktionerne hævet, og kirkeministeren forstod frustrationerne og fandt dem ikke selv meningsfulde, men var loyal over for den politisk indgåede aftale og ville vente på sundhedsmyndighederne (*Kr. Dagblad* 13/7). Søren Abildgaard fra Landsforeningen af Menighedsråd fandt restriktionerne ude af propor-

tioner (*Kr. Dagblad* 16/7). Først fra den 14. august var det hverdag igen i det kirkelige arbejde efter afskaffelsen af de sidste afstands- og arealkrav. Nu kunne man igen samle hele familien i kirken og synge til bisættelsen. Indtil da havde man ikke kunnet gøre det, hvilket havde været svært at forklare de efterladte, når man godt havde kunnet samles på kroen til mindesamværet bagefter og i tusindvis til fodboldkampe, skrev sognepræst Marie Louise Odgaard Møller, Bov, (*Kr. Dagblad* 14/9). Bispekandidaterne ved bispevalget i Aalborg var også alle enige om, at biskopperne skulle have været mere synlige i kampen for genåbning (*Kr. Dagblad* 12/8).

Hen på efteråret steg smittetallene på ny. Mange uvaccinerede og børn blev smittet, og som noget nyt skulle man også i kirken, hvis der var over 200 til stede, medbringe sit coronapas og dermed vise, at man var vaccineret eller havde en negativ og frisk coronatest. Kirkerne stod med hensyn til coronapasset i et dilemma: Kunne man bortvise nogen fra Guds hus, fordi de ikke havde et coronapas med? På den ene side kunne man sige som Marie Høgh: 'Det strider mod kirkens væsen at skulle vise en personafhængig adgangsbillet i døren. 'Bortvisning. Simpelthen. Fra Guds eget hus – fordi du er uren. Hør selv, hvor forkert det lyder' (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 11/12). På den anden side: Hvis man på god evangelisk vis åbnede kirkedørene for alle – også dem, der havde valgt ikke at lade sig vaccinere – havde man så ikke lukket dørene for dem, der under de omstændigheder ikke turde gå ind i kirken og deltage i menighedens forsamling? Man kunne også sige, at det var en lille pris at skulle betale for at få lov til at have kirkerne åbne, og biskop Tine Lindhardt, Fyn, anbefalede den løsning, at man skulle gøre opmærksom på, at der ved mindre gudstjenester ikke skulle vises coronapas – så kunne kirkegængere vælge det, de havde det bedst med.¹ Kirketjenernes fagforening ville have menighedsrådet til at foretage 'pas-kontrollen', idet kirketjenere ikke var ansat som vagtfunktionærer (*kirke.dk* 8/11). Det blev dog senere indskærpet af kirkeministeren, at kirketjenere godt kunne pålægges den arbejdsopgave.² Også biskop Peter Skov-Jakobsen kunne leve med kravet om coronapas, så længe der ikke var et krav om vaccinering (*Kr. Dagblad* 4/12).

Der var mere fred omkring corona-restriktionerne sidst på året. Ved julen 2021 blev kirkerne ikke lukket – modsat teatre og spillesteder –

1 www.fyensstift.dk/biskoppen/biskoppens-nyhedsbreve/biskoppens-hilsen-december-2021

2 www.menighedsraad.dk/medlemsservice/viden/coronavirus-og-folkekirken/info-til-menighedsradene-om-folkekirkens-coronatiltag/

og de skærpede afstandskrav, krav om mundbind og coronapas blev meldt ud i god tid før jul og var gældende fra 19/12, men det var altså muligt at afholde julegudstjenester (*km.dk* 17/12). Efterfølgende kom rapporter om historisk lave besøg ved disse, dels på grund af restriktionerne, dels på grund af folks egen frygt for smittespredning i julefulde kirker. Herved bekræftedes den fornemmelse, som mange havde, at folk ikke var kommet tilbage til kirken og gudstjenesterne efter corona (*Kr. Dagblad* 10/8). Gudstjenestemusklen havde brug for at blive genoptrænet, som sognepræst Jens Ole Christensen fra Østerbro udtrykte det (*kirke.dk* 21/10).

Coronaen var et stort samtaleemne, og der begyndte at være erfaringer at diskutere og evaluere. Havde kirkerne lært noget af corona og den dermed følgende digitalisering med online-møder og live-streamede gudstjenester? Provst Carsten Bøgh Pedersen, Hadsund, havde lært at se online-møder som en fordel i menighedsrådsarbejdet, fordi man med kort varsel kunne indkalde til et kort online-møde og få et problem løst hurtigere og mere effektivt end ved at vente til næste ordinære møde (*Aalborg Stiftsbog*, 27). I et andet nordjysk provsti, Jammerbugt Provsti, glædede provst Folmer Toftdahl-Olesen sig over de digitale møder, der både sparede tid og penge og var godt for miljøet (*Aalborg Stiftsbog* 91). Det Mellemkirkelige Råd skrev i sin årsberetning, at corona havde skubbet til den digitalisering, man alligevel skulle have været i gang med, men at der til gengæld ikke var blevet søsat nye projekter.³ Sognepræst Carsten Haugaard Nielsen, Aarhus, slog på, at coronatiden havde givet folkekirken et boost, og derfor skulle folkekirken også fremover tilbyde digitale gudstjenester. Deri lå en mulighed, men det krævede også viden om medier og en teologisk gennemtænkning og var derfor ikke en sag for hver eneste kirke (*Præsten*, 331). Thomas Baldur, præst i Missionsforbundet i Vadum, var redaktør på en bog *På Herrens Mark. Kristus, kirke og coronakrise. Erfaringer og perspektiver*, forlaget ProRex. Her gav en række skribenter fra frikirker og folkekirken corona-erfaringer og -overvejelser videre. Sognepræst Jesper Fodgaard, Aalborg, pegede på det digitale som en mulighed. Hans online påskehilsen blev set flere hundredetusinde gange (!) og medførte i hundredvis af rørende kommentarer. Frikirkepræsten Gunni Bjørsted redegjorde for, at corona havde åbnet nogles øjne for, hvor meget samværet om troen betød for dem, mens andre havde fået øjnene op for, at de egentlig ikke savnede kirken og derfor ikke gad gå i kirke mere. Flere kapitler i bogen var inde på den sociale slagside ved

3 www.interchurch.dk

corona-nedlukningen: Den vestlige nedlukning ramte den fattige del af verden hårdt, og herhjemme kunne de resursestærke nok isolere sig i deres sommerhuse eller arbejde hjemmefra, mens lavtlønnede mistede deres job og var mere udsat for smittefare. Et perspektiv på periodevis nedlukning var også det øgede fokus, der derigennem kom på hjemmets og forældrenes betydning, også i forhold til videreformidling af tro til børnene.

Birgitte Graakjær Hjorth fra Folkekirkens Uddannelses- og Videncenter ville gerne have undersøgt, om der fandtes en digital menighed, som fik en bedre oplevelse af at være i kirke digitalt, og som folkekirken kun var kommet i kontakt med, tvunget af omstændighederne. Hvis ikke, var der ingen grund til at fortsætte med de digitale tilbud (*Menighedsrådenes Blad* nr. 6/28). Fra USA forelå der allerede en undersøgelse. Analyseinstituttet Pew Forum havde undersøgt udviklingen af menneskers tro under coronaen og nåede frem til, at der generelt var tale om, at pandemien havde betydet en styrkelse af troen: I USA havde 28 pct. fået styrket deres tro gennem pandemien, mens kun 4 pct. havde fået en svagere tro. Blandt de undersøgte lande lå Danmark i bund: 97 pct. havde bevaret et uændret forhold til tro under pandemien, 2 pct. var blevet styrket i troen, 1 pct. havde fået en svagere tro (*Udfordringen* 7/2).

Samskabelse og diakoni

Et ret nyt ord i den kirkelige debat er 'samskabelse'. Der er tale om det forholdsvis nye forhold, at offentlige myndigheder og kirkelige kredse samarbejder, typisk på det sociale område, så kirken efter gensidig aftale løser nogle opgaver for 'det offentlige'. Det var der ret stor interesse omkring fra offentlige myndigheders side, mens der i kirken var delte meninger herom. Nogle hilste den åbne dør velkommen og ville gå ind ad den. I Helsingør Stift ansatte den nye biskop en stiftskonsulent med samskabelse som fokusområde (*Kr. Dagblad* 22/7). Fyens Stift søgte en diakonipræst, der bl.a. skulle etablere et netværk med fokus på teologisk refleksion og samarbejde inden for det diakonale område og udvikle 'muligheder for samskabelse med ikke kirkelige parter om diakonale tiltag' (*Præsten*, 217). Andre syntes, der var for megen vægt på diakonipræster. Sognepræst Anders Skaaning Andersen, Seden, spurgte, om det var rimeligt, midt i en periode med præstemangel, at bruge præster til at arbejde med diakoni, når der nu også uddannedes kandidater i diakoni, og disse havde et stærkere praktisk og organisatorisk fundament? (*Præsten*, 1076). Andre var bange

for begrebet samskabelse. To præster fra Vejle-egnen protesterede over politiseringen af kirken: 'Modeord som 'Offentlighedsteologi' og 'samskabelse' går igen, når kirken bliver woke eller vil kæmpe for rød-grønne værdier i Jesu navn' (Jan Torkill Lange, Vejle, og Jan Unold, Juelsminde, i *Weekendavisen* 16/7). For en grundtvigsk teolog som Morten Fester Thaysen var samskabelse ikke et godt ord. Han fandt, at det gav kommunen del i skattekrone og kirkens frivillige til at løse de udfordringer, som kommunen før alene havde ansvaret for, og det anså han som en del af et neoliberalt politisk projekt og som et udtryk for at spænde folkekirken for en bestemt politisk vogn og give den en ny selvforståelse, ledet af handlingsteologer (*Grundtvigsk Tidende*, nr. 4, 18f.). Andre grundtvigske røster så det anderledes. Provst Jette Marie Bundgaard-Nielsen, Højbjerg, så det som en levende relancering af den grundtvigske tanke, at evangeliets mulighed begynder i det fælles menneskelige (*Grundtvigsk Tidende*, nr. 5, 26f.). Samskabelse blev også et element i bispevalgkampen i Aalborg, hvor Anette Bennedsgaard var mest positiv over for 'samskabelse', som hun forstod som det samarbejde, kirken altid havde været en del af. De to andre kandidater var derimod mere kritiske over for 'samskabelse', som efter deres mening indebar andet og mere end 'samarbejde' (*Kr. Dagblad* 17/7).

En bog tog emnet op til grundig behandling, både teoretisk og praktisk: *Skabelse og samskabelse. Folkekirken på vej ud af skabet?* redigeret af Anne Tartzén, Esben Thusgård og Erling Andersen, forlaget Eksistensen. Her så man tendensen i samfundet til at arbejde mere samskabende som en gave til folkekirken, der åbnede mulighed for en samtale om, hvordan kirken kunne finde et nyt ståsted og en ny måde at være kirke på, der bidrog til at skabe samfundsmæssig værdi. Bogen nævnte eksempler fra Randers, hvor en styregruppe var nedsat for at koordinere kommunens og provstiets arbejde med de samme borgere – f.eks. i forbindelse med en konfirmation, hvor konfirmanden var fuld af bekymring: 'Kommer mon både mor og far? Vil far være fuld, før vi går til bords?' I et samarbejde kunne kommunens Pædagogisk Psykologisk Rådgivning og kirken støtte et sådant ungt menneske forud for den kirkelige begivenhed (side 117 og 148).

Der var forholdsvis meget fokus på diakoni. De gamle diakonale institutioners arbejde var ganske omfattende. Således oplyste KFUM's Sociale Arbejde i sin årsrapport, at man havde 173 sociale tilbud, 991 ansatte og 2659 frivillige, samarbejdende med 60 kommuner og havde 491 mill. kroner i samlet omsætning. Foreningens formål var 'på den

danske folkekirkes grund at yde en diakonal og social indsats og bidrage til at skabe værdige kår for mennesker i udsatte livssituationer'.⁴

Landsforeningen af Menighedsråd ville fremme diakoni på sogne-niveau og satte et nummer af sit medlemsblad af til diakoni. Diakonal virksomhed har fået sin egen konto i menighedsrådenes budget og regnskab, men Søren Abildgaard fandt, at diakonien ofte har været stedmoderligt behandlet i menighedsrådene, selvom diakoni ikke bare var en opgave, men et kendetegn på kirken (*Menighedsrådenes Blad* nr. 3, 19).

Kandidatuddannelsen i diakoni på Aarhus Universitet, udbudt siden 2014, så pludselig ud til at være truet på sin eksistens, fordi regeringen havde pålagt universiteterne at nedbringe antallet af studiepladser, og derfor havde universitetet påtænkt at lukke bl.a. denne uddannelse. Det blev beklaget af den nye forstander på Diakonhøjskolen, Jacob Zakarias Eyermann, der henviste til, at de store sociale organisationer havde brug for veluddannede folk på kandidatniveau i diakoni (*Kr. Dagblad* 3/12).

Tvangsoversættelser

Et lovforslag om, at trossamfund uden for folkekirken skulle lade alle deres prædikener oversætte til dansk, blev annonceret i 2020. Det vakte bestyrtelse i trossamfundene selv, og det vakte også international op-sigt og modstand. Internationale kirkelige sammenslutninger er i disse år meget optaget af spørgsmålet om religionsfrihed, og herfra indløb der massiv kritik af det danske lovforslag, både fra EU's katolske biskopper (*Kr. Dagblad* 23/1), Konferencen for Europæiske Kirker (*Kr. Dagblad* 27/1) og det Lutherske Verdensforbund, der vistnok aldrig før havde henvendt sig til den danske regering i nogen politisk sag (*Kr. Dagblad* 30/1). Politisk var der modstand imod tanken fra både venstre og højre side i folketingsalen (*kirke.dk* 23/3). Biskopperne gik samlet imod oversættelseskrav. Biskop Henrik Wigh-Poulsen henviste til, at det var imod dansk tradition, og at forslaget særligt ville ramme små migrantmenigheder med få resurser og ingen tradition for at tale efter manuskript (*Weekendavisen* 22/1). *Morgenavisen Jyllands-Posten* kaldte forslaget tåbeligt, for ekstreme udtalelser fra imamer må bekæmpes med andre midler, og udtalelserne falder sikkert ofte andre steder end i en prædiken (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 31/1). Modstanderne fandt i det hele taget løsningsforslaget dyrt, besværligt og et brud på

4 www.kfumsoc.dk/fileadmin/groupuid/33/dokumenter/Om_os/Brochurer/2021/A_rsprapport_2021_web_opslag.pdf

religionsfriheden. Endelig ville det sikkert også være nyttesløst, fordi en eventuel ekstremist nok ikke ville fremkomme med de mest radikale udtalelser i en officiel prædiken-sammenhæng, hvor hans ord skulle oversættes, men ved en af de talrige andre anliggender i ugens løb.

Socialdemokratiet holdt fast i forslaget som den mindst ringe udvej. Dets kirkelige ordfører, Julie Skovsby, så det som en kirkepolitisk hovedopgave at værne landet mod religiøs ekstremisme og støttede forslaget om en oversættelseslov (*kirke.dk* 11/3). Forslaget blev udskudt, men ville blive fremsat senere (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 4/8), og ved sin tiltrædelse holdt også den nye kirkeminister liv i forslaget, som hun dog skulle have tid til at sætte sig grundigt ind i (*Kr. Dagblad* 28/8). Forslaget blev ikke videreført i regeringens 2021-lov-katalog, men var ikke opgivet, for det var stadig regeringens ønske at få kontrol med de menigheder, hvorfra der bliver opfordret til had og vold (*Kr. Dagblad* 6/10).

Folkekirken og dens medlemmer i tal

Medlemsprocenten i folkekirken var ved indgangen til 2021 73,8 pct., og den laveste medlemsprocent havde Tingbjerg Sogn med 13,79 pct. medlemmer af folkekirken (*kirke.dk* 19/1).

Folkekirkens medlemstal faldt yderligere i løbet af 2021 til 4.296.800 svarende til 73,2 pct. af befolkningen. For personer med dansk oprindelse var medlemsprocenten dog på landsplan 84,3 pct. Lavest var medlemstallet i Københavns Stift: 55,5 pct. Kirkestatistikken for 2021 viste en nettotilgang for folkekirken i den forstand, at 12.097 personer over et år meldte sig ind i folkekirken ved dåb eller indmeldelse, mens kun 8.961 meldte sig ud. At det samlede medlemstal så alligevel faldt, hang sammen med, at de nyfødte ikke i nær så høj grad blev døbt som den generation, der begravedes, blev det. 81 pct. af alle døde på landsplan blev kirkeligt begravet fra folkekirken, mens barnedåbsprocenten faldt til 52 pct., højest i Viborg Stift med 70 pct. Kirkestatistikken for folkekirken i 2021 viste en lille stigning i antal af dåbs-, vielses- og konfirmationshandlinger i forhold til det første coronaår, men dog stadig færre end i 2019, så den store tilbagegang i 2020 var ikke blevet indhentet (*fkuv.dk/videnscenteret/kirkestatistik*). Med hensyn til dåben regnedes der med et 'efterslæb' på ca. 7.000. Derfor blev der i årets løb iværksat forskellige initiativer, der skulle gøre det lettere for folk at bringe deres børn til dåb, f.eks. blev der arrangeret fast mulighed for drop-in-dåb hver torsdag i vikingestavkirken ved Moesgaard Museum ved Aarhus (*Kr. Dagblad* 19/10). Således søgte folkekirken at genvinde, hvad der var tabt i coronatiden (*Kr. Dagblad* 12/11).

Folkekirkeens Uddannelses- og Videnscenter udgav en undersøgelse om danskernes forhold til folkekirken⁵. Den viste, at opgjort efter dansk herkomst var 85 pct. medlemmer af folkekirken. Som begrundelse for at opretholde medlemskab blev følgende grunde angivet: Døbt af sine forældre (65 pct.), vil kunne bruge kirkens tilbud (60 pct.), vil bevare historiske kirkebygninger (60 pct.), vil støtte op om kristen kulturarv (58 pct.), finder det naturligt som dansk statsborger (51 pct.), fordi kirken gør noget for de svageste (48 pct.), fordi man har en kristen tro (43 pct.), det har man ikke tænkt over (26 pct.), der er ikke noget godt alternativ (16 pct.), har glemt at melde sig ud (8 pct.). Kirken havde bedre tag i kvinderne end mændene og bedre kontakt med folk, jo længere uddannelse de havde. En sådan rapport kunne læses med både positive og negative briller. Var det positivt eller negativt, at 43 pct. af en kirkes medlemmer vedkendte sig en kristen tro? Redaktør Kåre Gade fra kirke.dk refererede en række af de negative resultater: Folkekirken havde det svært blandt folk med ikke-dansk herkomst og lavtlønnede, og dåbstallet var stadigt faldende, og han fandt det problematisk, at forskerne bag undersøgelsen var ansat af den organisation, de undersøgte (*kirke.dk* 22/6). Biskop Tine Lindhardt så mere positivt på resultaterne, da hun sammenfattede danskernes forhold til kirken således: 'vi ved at kirken er der og hvor den er, og når vi har brug for den, så finder fødderne næsten af sig selv derhen og det er godt'.⁶ Referatet i Menighedsrådenes Blad lagde også hovedvægten på de positive sider af rapporten: Folkekirken står stabilt, hed overskriften. Og man noterede sig, at 70 pct. af befolkningen ønskede, at kirken skulle være til stede i skolen med konfirmandforberedelse, samt at 86 pct. Ønskede, at folkekirken skal gøre noget for syge, gamle og socialt udsatte (*Menighedsrådenes Blad* nr. 6/20f.).

Uden om denne undersøgelse lagde lektor emer. Hans Raun Iversen en anden vinkel på den kirkelige tilstand: 'I mere end halvdelen af landets sogne er der ikke længere en fast skare, som det giver mening at kalde en menighed' (*Folkekirke, brugerkirke, kirke i mission*, forlaget Eksistensen, 166).

Migranter og migrantmenigheder

I stilfærdighed sker der i disse år en forvandling af den kirkelige virkelighed i landet gennem indrejse af kristne fra andre lande og etablering af migrantmenigheder her.

5 www.FKUV.dk/videnscenteret/kirkestatistik.

6 www.fyensstift.dk/aktiviteter/landemode-og-stiftsdag-2021.

Det blev estimeret af religionssociolog Brian Arly Jacobsen fra Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier ved Københavns Universitet, at Danmark nu havde flere kristne indvandrere og efterkommere end muslimske, idet nemlig 5,5 pct. af befolkningen er kristne indvandrere/efterkommere, mens den tilsvarende andel af muslimer er 4,4 pct. (*Kr.Dagblad* 17/9).

En formodning var, at 280.000 indvandrere og efterkommere i Danmark havde en kristen kulturbaggrund.⁷ Det var især grupperne af ortodokse og orientalske kristne, der voksede. Brian Arly Jacobsen estimerede, at der var 106.000 ortodokse kristne i landet (*Kr. Dagblad* 20/9). Ud af et samlet antal på 114 anerkendte kristne trossamfund – 302, når disses lokalafdelinger taltes med – var der seks russisk-ortodokse, fem rumænsk-ortodokse, en serbisk-ortodoks og en dansk ortodoks menighed⁸. Der fandtes dog i alt 40 ortodokse menigheder i Danmark, heraf halvdelen rumænsk-ortodokse, især i jyske landdistrikter (*Kr. Dagblad* 20/9). De ortodokse menigheder lånte undertiden folkekirkens bygninger, men enkelte havde også indrettet egne kirkebygninger, f.eks. i tidligere missionshuse. Fra lande med en overvejende ortodoks kirketradition boede der her i landet 15.000 fra Ukraine og 35.000 rumænere.⁹ På listen over anerkendte menigheder var der seks russisk-ortodokse, fem rumænsk-ortodokse, en serbisk-ortodoks og en dansk ortodoks menighed¹⁰, men det blev anslået, at der nok var 40 ortodokse menigheder i Danmark i alt, heraf 20 rumænske.¹¹ Herom kunne man læse udførligt i en ny bog redigeret af Emil Hilton Saggau: *Moderne ortodokse kirker*, forlaget Samfundslitteratur. Der var kun to orientalske kristne menigheder på listen over anerkendte trossamfund: den koptisk-ortodokse kirke og Østens assyriske kirke, men der fandtes mange flere, der ikke havde søgt anerkendelse. En liste over alle migrantmenigheder opregnede ikke færre end 22 orientalske menigheder, og hertil kom ca. 30 eritreiske menighedsfællesskaber under opbygning.¹² Antallet af eritre-

7 *Religion i Danmark 2020*, udgivet af Center for Samtidsreligion 2021, 3.

8 www.km.dk/andre-trossamfund/trossamfundsregistret/liste-over-alerkender-trossamfund-og-tilknyttede-menigheder.

9 www.statistikbanken.dk/10024.

10 www.km.dk/andre-trossamfund/trossamfundsregistret/liste-over-alerkender-trossamfund-og-tilknyttede-menigheder.

11 www.tvaerkulturelt-center.dk/index.php/docman-dokumenter/information/383-migrantmenigheder-i-folkekirken-2019/file. Saggau, 231 og 239.

12 [Migrantmenigheder.dk](http://migrantmenigheder.dk). Tal om de eritreiske fællesskaber er oplyst af Søren Dalsgaard fra Folkekirkens Migrantsamarbejde.

ere i Danmark var vokset stærkt de seneste år, så der nu var 7492, og mange af disse fandt sammen i kristne menigheder.¹³

Folkekirkens Migrantarbejde under Folkekirkens mellemkirkelige Råd havde gjort op, at der i folkekirken var 70 ansatte, som havde en særlig funktion inden for integration, mission og religionsmøde – foruden alle dem, der arbejdede med dette som en del af deres almindelige arbejde i sognene (*Kr. Dagblad* 21/9). Også de frivillige kirkelige organisationer var aktive på området. Efter Talibans overraskende magtovertagelse i Afghanistan blev en del afghanere evakueret til Danmark, fordi de havde arbejdet for danskerne og derfor var i livsfare. 150 af dem deltog i de velkomstfester, som Luthersk Mission arrangerede i Brande og Holstebro. Her blev de budt velkommen og orienteret om brugbare kontakter, hvis de nytilkomne ønskede lektiehjælp, en dansk venskabsfamilie eller viden om den kristne tro (*Tro og Mission*, nr. 21). På asylcentret i Hviding havde Luthersk Mission over en periode undervist over 100 i kristendom, og 69 af dem var blevet døbt (*Tværkulturelt Nyt* 3/10).

I forbindelse med det i 2020 nedlagte migrantudvalg blev kirkeminister Joy Mogensen i Folketinget bedt om at redegøre for andre tiltag til at understøtte det integrerende arbejde, som folkekirken via migrantudvalget skulle understøtte, og hun svarede ved at henvise til en redegørelse fra Det Mellemkirkelige Råd, der bl.a. nævnte arbejdet blandt farsitalende og kirkelige tilbud på engelsk.¹⁴

Folkekirkens ydre rammer

Præstemangel og adgangsveje til præstegerningen i folkekirken

Der er i disse år for få ansøgere til mange præstestillinger i folkekirken. Den naturlige beslutning i denne henseende ville være at opmuntre og kalde flere til at søge ind på en bachelor i teologi – på Københavns og Aarhus Universiteter, Menighedsfakultetet eller Dansk Bibelinstitut – hvorefter disse så kunne gå videre på kandidatstudiet på de to universiteter og derpå Pastoralseminariet – for derefter at kunne søge præsteembede. Aarhus Stift gik også denne vej og ansatte præsten Bettina Nørkjær Franch som projektmedarbejder for at skabe interesse for teologistudiet, øge kendskabet til folkekirken hos de teologistuderende og generelt arbejde for rekruttering og fastholdelse af præster i folkekirken. En styregruppe for projektet havde repræsentanter fra Lands-

¹³ Migrantmenigheder.dk. <https://www.statistikbanken.dk/10024>.

¹⁴ www.ft.dk/samling/20201/almdel/kiu/spm/20/svar/1751511/2342722.pdf

foreningen af Menighedsråd, biskopperne, Præsteforeningen, Provsteforeningen og blivpræst.dk (*Præsten*, 791.1226).

Igen i år var der højt optag af nye teologistuderende på universiteterne: 140 på Københavns Universitet og 81 i Aarhus. De fleste af disse havde teologi som første prioritet, og i alt havde omkring 470 søgt ind på teologistudierne (*Kr. Dagblad* 29/7). Det var således ikke primært interessen, der manglede, men at universiteterne var underlagt begrænsninger i optag til bachelorstudiet. Senere gjaldt det samme kandidatstudiet, hvilket var et særligt problem for dem, der havde taget en bachelorgrad i teologi via Menighedsfakultetet og Dansk Bibelinstitut. I årets løb løstes dette problem ikke, men så snarere ud til at vokse yderligere, da der var planer om at skære op til 50 studiepladser bort fra teologi på Københavns Universitet i forbindelse med en bred politisk flertalsbeslutning om at udflytte studiepladser fra de største byer (*kirke.dk* 15/12).

At studere teologi på universitetet betyder ikke automatisk, at man bliver præst i folkekirken. En forholdsvis stor del af de teologiske kandidater søger ikke ind på Pastorseminariet og bliver derfor ikke præster. En af grundene er, at man kan læse teologi uden at være medlem af folkekirken, men f.eks. medlem af en frikirke eller måske af en helt anden religion. Det kan være værdifuldt, at flere ikke-folkekirkemedlemmer læser teologi, men for optaget til Pastorseminariet og dermed rekrutteringen til præstegerningen i folkekirken var det et problem, når der var adgangsbegrænsning på studiet. I en tid med præstemangel arbejdedes der derfor på at afskaffe adgangsbegrænsningen. Et beslutningsforslag i Folketinget om at regulere optaget på teologistudiet ved at lade det styre efter folkekirkens behov vandt kun ringe opbakning (*Kr.Dagblad* 25/5), så der viste der sig ingen tegn til at få løst præstemanglen ad den vej.

Imens arbejdede Kirkeministeriet videre med at få ansat akademikere som præster efter at have modtaget en forholdsvis grundig uddannelse i teologi. Det var der en overraskende stor interesse for, idet hele 261 endte med at søge optagelse (*kirke.dk* 1/9). Denne nye uddannelse var ikke dimensioneret, men optaget fastsattes årligt af kirkeministeren (*kirke.dk* 4/10). Universiteterne skulle stå for denne suppleringsuddannelse og deres kapacitet var også begrænset (*Kr. Dagblad* 15/5). Her var man heller ikke nødvendigvis begejstrede for den nye uddannelse; i hvert fald havde dekan Carsten Selch Jensen fra Det Teologiske Fakultet i København hellere set et øget optag på det almindelige teologiske studium. Han fandt det grotesk, at man hvert år måtte afvise op til 20 kvalificerede ansøgere, mens man så i stedet skulle optage 30 på den

nye alternative vej (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 1/5). Indholdsmæssigt rejstes der også kritik af den nye uddannelse. 'En ny slags præster lærer ikke om en central del af kristendommen', lød en avisoverskrift (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 1/5), og det dækkede over, at deltagerne i den nye præsteuddannelse ikke lærte hebraisk og derfor ikke fik direkte adgang til det Gamle Testamente på dets grundprog. Det var et problem, eftersom Det Gamle Testamente udgør hele grundlaget for Det Nye Testamente, som løfte til opfyldelse, som rod til stamme (*kirke.dk* 31/3).

Pensionskasse

Kirkeministeren annoncerede i marts, at Pensionskassen af 1950 skulle nedlægges. Denne var en pensionskasse, hvori Kirkeministeriet har påtaget sig at betale pensionsudgifter for de præster, der arbejdede i frivillige kirkelige organisationer eller valgmenigheder. Denne ordning har både været en økonomisk fordelagtig ordning for de pågældende præster og for de frivillige organisationer og valgmenigheder. Desuden var ordningen et vidnesbyrd om tidligere regerings anerkendelse af kirkelige organisationers og valgmenigheders folkekirkelige betydning ved at lade disse præsters pension betale over folkekirkens budget. At regeringen nu ville nedlægge Pensionskassen af 1950, kunne tilsvarende opfattes som at lægge en økonomisk byrde tilbage på de frivillige kirkelige organisationer og valgmenigheder – og at nedskrive foreningernes og valgmenighedernes betydning for folkekirken. Det blev af valgmenighedspræst Inger Hjuler Bergeon set som udtryk for en udvikling i folkekirken i retning af en statskirke (*kirke.dk* 1/6).

Fra Folkekirkelige Organisationers Fællesudvalg protesterede formanden Henrik Bundgaard Nielsen, der også er generalsekretær i Kirkefondet. Han mente, at de 30 folkekirkelige organisationer med rette nød godt af pensionskassen for de omkring 60 ansatte teologer, eftersom organisationerne varetog mange opgaver omkring forkyndelse, social omsorg og mission (*kirke.dk* 14/5). Præsteforeningen fandt det også beklageligt, at ministeriet ønskede at nedlægge pensionskassen i sin nuværende form, fordi dette udfordrede de traditioner, der er i folkekirken for at præster i kortere eller længere perioder bliver ansat i en af de mange kirkelige organisationer (*Præsten*, 506). Præsteforeningen opfordrede Folketingets kirkeudvalg til at gå ind i sagen, som havde omfattende konsekvenser for de mange præster, der var medlem af pensionskassen (*Præsten*, 893). De grundtvigske fri- og valgmenigheder foreslog et kompromis, så ansatte i sømandskirker, valgmenigheder og kirkelige organisationer fik ret til at få deres pensionsanciennitet

overført ved senere ansættelse i en tjenestemandsstilling i folkekirken (*kirke.dk* 25/6).

Med finansloven for 2022 blev der truffet politisk beslutning om omdannelse af Pensionskassen af 1950 for forskellige private kirkelige institutioner fra en statsgaranteret pensionskasse til en statslig pensionsordning.¹⁵ Reelt var dette en nedlukning, for hermed var der lukket for optag af nye medlemmer. Om undtagelser kunne forekomme, skulle ifølge kirkeministerens svar i folketingsalen afklares senere.¹⁶

Kirkepolitik og ny kirkeminister

Kirke- og kulturminister Joy Mogensen blev i løbet af foråret kritiseret i kirkelige kredse for tavshed og utilgængelighed og for sin brug af Facebook som kommunikationsmiddel. Hun henviste til, at mange spørgsmål havde været sundhedsfaglige, som hun derfor ikke havde kunnet svare på, men at hun i den helt særlige coronasituation havde haft en god direkte kontakt til kirkens repræsentanter i sektorpartnerskabet (*kirke.dk* 25/6 og 29/6). I august blev hun i *Morgenavisen Jyllands-Posten* angrebet af en række kirkefolk. Biskop Elob Westergaard, Ribe, kritiserede ministeren og regeringen for ikke at lytte til biskopperne og for at placere kirke- og kulturlivet allernederst i bunken af prioriteter under coronaen. Hans Raun Iversen kunne for sin del ikke huske en kirkeminister, der havde været mindre synlig end Joy Mogensen (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 4/8). Få dage efter meddelte hun sin afgang fra ministerposterne med den begrundelse, at et mistet barn og coronakrisens byrder havde drænet hende for overskud (*Kr. Dagblad* 16/8). Joy Mogensen var på det tidspunkt ifølge målinger den mest upopulære minister i regeringen (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 17/8). Den vedvarende og tiltagende kritik var formentlig årsag til, at hun frabad sig opgaven, skrev provst Carsten Bøgh Pedersen (*Aalborg Stiftsbog*, 87).

Som ny kirke- og kulturminister tiltrådte 16. august den tidligere uddannelses- og forskningsminister Ane Halsboe-Jørgensen. Det blev bemærket, at hun ikke nævnte kirkens område i sin tiltrædelsestale (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 17/8). Hun havde ikke tidligere arbejdet med kirke- og kulturliv, men var meget interesseret i begge områder. Den nye kirkeminister havde ikke kristentroen med sig fra sit hjem, men havde altid selv troet på Gud, dog uden noget særligt kirkeligt engagement, og uden at hendes egne børn var døbt, for de

¹⁵ www.km.dk/forside-pensionskassen/information-om-pensionskassen-af-1950.

¹⁶ <https://www.ft.dk/samling/2021/almindel/kiu/spm/9/svar/1831852/2486817.pdf>

skulle selv vælge, når de var store nok (*Kr. Dagblad* 28/8). Kort efter tiltrædelsen offentliggjordes billeder af hende udklædt som en vælve, en kvindelig kultleder i nordisk mytologi. Præst og forfatter Kristian Ditlev Jensen følte, at hun som minister trådte i karakter med et 'hurra for asatroen' (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 31/8). Selv følte hun blot, at hun indgik i historien om Danmark før kristendommens tid, og det hindrede hende ikke i at være et stolt medlem af folkekirken (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 31/8).

Joy Mogensen overdrog ministerposten til sin efterfølger med en bøn, hvilket ikke var hverdagskost i det offentlige Danmark (*Kr. Dagblad* 21/8). *Ekstra Bladet* havde følgende hilsener til de to ministre: Joy Mogensen var gidseltaget, ligesom kultur og kirke i det hele taget var det under et regeringsparti, som hverken interesserede sig for kirke eller kultur. Den nye kirke- og kulturminister talte i anstrengte kli-cheer, fordi hun var blevet degraderet, og hun havde 'garanteret også yndlingssalmer. Rådgiveren har sendt hende nogle' (*Ekstra Bladet.dk* 18/8).

Kirkepolitik spillede nærmest ingen rolle i dansk politik. En enkelt lille lovændring trådte i kraft i 2021, nemlig udvidelse af mulighederne for længere forsøg i folkekirken (*kirke.dk* 5/10). Der var heller ikke meget nyt på beddingen: Ved Folketingets åbning var der i lov-kataloget kun et enkelt forslag vedrørende folkekirken. og det gjaldt en teknikalitet: Udsættelse af revision af lov om trossamfund i et år (*kirke.dk* 5/10). Andre partiers kirkepolitiske ordførere gav udtryk for skuffelse over regeringens passivitet. Mette Hjerminde Dencker (Dansk Folkeparti) havde gerne set forslag om at hæve præsternes løn og flytte konfirmandtimer til skoletiden, Louise Schack Egholm (Venstre) havde gerne set migrantudvalget genetableret og optagelsen på teologistudiet øget, mens Jacob Mark (SF) ønskede, at der skulle følges op på arbejdet for en ny styringsform i folkekirken (*kirke.dk* 8/10).

Forhandlingsret og arbejdsmiljø

Der var meget fokus på folkekirkens arbejdsmiljø. I december gik 49 præster offentligt ud med en påpegning af problemer med arbejdsmiljøet i kirkerne, og Kirkeministeriet tog initiativ til en permanent arbejdsmiljørådgivning (*Kr. Dagblad* 16/12). Sognepræst Morten Skrubbeltrang, Aarhus, mente, at selve folkekirkens organisatoriske opbygning med en todelt ledelse var årsagen til de fleste problemer. De ansatte i små sogne havde som leder en frivillig kontaktperson, der ikke var til stede i hverdagene, mens præsterne havde provsterne som fjernledere, og disse havde ikke nogen reel ledelsesmagt, når der opstod konflikter

mellem en præst og det øvrige personale (*Kr. Dagblad* 28/12). Sognepræst Kaj Bollmann, Jyllinge, så også en anden sammenhæng mellem det undertiden dårlige arbejdsmiljø og organisationsformen, for fejlen kunne også ligge hos præsterne. Overdreven tiltro til egne lederevner og ledelsesbeføjelser hos præster kunne være en del af arbejdsmiljøproblematikken, og han ville derfor søge at løse problemet ved at styrke menighedsrådene i deres rolle som arbejdsgivere (*Kr. Dagblad* 21/12). Den nye formand for Præsteforeningen, Pernille Vigsø Bagge, var ikke enig i, at problemerne skulle løses ved en ny struktur i folkekirken, for strukturen fungerede godt mange steder, så det handlede om at forebygge konflikter og løse konflikter, hvor disse opstod (*Kr. Dagblad* 22/12).

Til folkekirkens organisationsmodel hører, at det er menighedsrådene, der er arbejdsgivere for organister, kordegn og andre kirkelige medarbejdere – præsterne undtaget. Dog er det ikke menighedsrådene, der forhandler løn for de ansatte, men Skatteministeriet. Den organisationsform ligner ikke noget andet på det danske arbejdsmarked, og Landsforeningen af Menighedsråd ville gerne have dette lavet om. Landsforeningen oplevede, at deres opstillede krav ikke altid gik videre i forhandlingerne med de faglige organisationer. Den danske model skulle indføres også i folkekirken, så landsforeningen kunne komme til at forhandle direkte med organisationerne, når man i forvejen varetog hovedparten af en arbejdsgiverorganisations opgaver. Man forventede, at dette også ville give bedre ejerskab til aftalerne på den lokale kirkelige arbejdsplads (*Menighedsrådenes Blad* nr. 1, 29). Landsforeningen fik på sit årsmøde et meget klart mandat fra medlemmerne til at gå videre med forslaget (*Menighedsrådenes Blad* nr. 7, 22). Et kirkeligt argument for at overdrage forhandlingsretten til menighedsrådene gav Hans Raun Iversen: Fordi alle kirkens medarbejdere bidrog til kirkens mission, burde begge parter i overenskomstforhandlingerne også have tæt føling med kirkens opgaver, hvad Moderniseringsstyrelsen og Skatteministeriet ikke kunne forventes at have¹⁷.

Der var ikke store udsigter til, at forslaget ville komme til at nyde fremme, for socialdemokraterne ville ikke ændre på forholdene imod kirkefunktionærernes stærke ønske om status quo. Det var også en sag med kirkepolitiske overtoner om det grundlæggende forhold mellem stat og kirke, for de konservative frygtede, at en mere selvstændig kirke ville betyde en politisering af kirken som i Sverige (*Kr. Dagblad* 6/8. *kirke.dk* 3/12 og 13/12).

17 *Folkekirke, Brugerkirke, Kirke i Mission*, 49f.

Folkekirken indre linjer

Liturgiprocessen

Folkekirken var i gang med et større arbejde omkring liturgien, da corona-restriktionerne dels forsinkede processen, dels medførte en lokal optagethed af lavpraktiske ting i forbindelse med afholdelse af gudstjenester (*kirke.dk* 4/1). Ikke desto mindre blev debatten om liturgiske emner nok den mest omfattende i folkekirken i årets løb. Blandt årets mere overraskende udmeldinger var, at Margrete Auken betegnede sig selv som konservativ: 'Jeg er en af de mest konservative præster, inderligt skeptisk overfor de fleste moderniseringer [...] De fleste forsøgsgudstjenester, jeg har været med til, har været pinlige eller komiske.'¹⁸

Til biskoppernes digitale liturgikonference i januar var der 400 deltagere (*kirke.dk* 18/1), og da fristen for at indsende høringssvar i biskoppernes 'liturgi-postkasse' udløb i marts, havde omkring 350 benyttet sig af muligheden. Der blev udarbejdet en systematisering og analyse af alle disse bidrag ved Jette Bendixen Rønkilde og Nete Helene Enggaard¹⁹, og deres rapport tegnede ikke overraskende et billede, der pegede i vidt forskellige retninger. Tre biskopper havde ansvaret for arbejdet med liturgien: Marianne Christiansen, Haderslev, Elof Westergaard og Tine Lindhardt, og i november fremlagde de deres opsamling af den langvarige proces i seks konkrete forslag: oprettelse af et Liturgisk Forum; nedsættelse af en dåbskommission; udarbejdelse af et alterbogstillelæge; nyformulering af 'højmessevejledning'; formulering af liturgisk vejledning på udvalgte områder; formulering af en fælles redegørelse for tilsynet (*Kr. Dagblad* 9/11). Disse forslag blev genstand for en bred kirkelig drøftelse på en arbejdskonference, arrangeret af biskopperne i november. Her deltog et par hundrede indbudte repræsentanter fra folkekirken i bredeste forstand: Biskopper og præster, stiftsråd og menighedsråd, teologiske uddannelsesinstitutioner, kirkelige retninger og interesseorganisationer, mens alle andre kunne lytte med online. Det er ikke tidligere set, at en så blandet forsamling har været indbudt til at give biskopperne råd omkring folkekirken liturgi i fremtiden. Baggrunden var, at der måtte findes en nogenlunde fælles vej, når man nu engang havde én folkekirke og ikke 2200 enkeltmenigheder.

En stor undersøgelse fra Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter viste, at 66 pct. af folkekirkemedlemmerne ønsker, at folkekirken prioriterer at skabe nye gudstjenesteformer (*Præsten*, 568). Mange liturgiske ideer er blomstret op nedefra de senere år: babysalmesang,

¹⁸ Fra bogen *'Det himmelske Overskud'*, forlaget Eksistensen 2021, 30.

¹⁹ www.folkekirken.dk.

spaghettigudstjenester, drop-in-dåb osv. Biskopperne har den vigtige opgave at føre læremæssigt tilsyn, så nye aktiviteter ikke strider mod folkekirkens lovgivning og den evangelisk-lutherske bekendelse. En bred rådgivningsgruppe kunne bidrage til at finde en fælles vej mellem på den ene side stivnethed og på den anden side en tendens til stadige forandringer, så folk ikke længere kunne genkende deres kirke. Konferencen kunne sammenlignes med de rådgivende stænderforsamlinger i tiden før grundloven. Som i de rådgivende stænderforsamlinger havde biskopperne, endsige kirkeministeren, ingen forpligtelse til at følge forsamlingens ønsker. Men på den anden side ville det nok være mindre sandsynligt, at biskopperne sad klare holdninger i forsamlingen overhørig. Reaktionen på biskoppernes forslag på konferencen medførte da også, at der efterfølgende blev lagt op til, at der også skulle arbejdes for nedsættelse af en nadverkommission efter dåbskommissionen (*kirke.dk* 15/11).

Der var måske med konferencen påbegyndt en proces, som med tiden kunne føre til et krav om generel kirkelig selvbestemmelse inden for kirkens indre anliggender, så folkekirken ikke skal forblive afhængig af skiftende ministres holdning til en eventuel ny liturgi. Det scenarium var præcis, hvad kirkehistorikeren, tidl. hospitalspræst Jens Rasmussen, Odense, var betænkelig ved. Biskoppernes proces vedrørende liturgien tolkede han som en proces fremad mod en kirkelig synode for indre anliggender, mens man burde have fastholdt den tradition, der hedder ordnet frihed til fælles bedste, med styring fra kirkeministeriet både i indre og ydre anliggender (*Kr. Dagblad* 13/11). Sognepræst Kristoffer Garne, Lemvig, havde været glad for konferencens drøftelser, men håbede også, at biskopperne ville nå frem til, at liturgisk arbejde havde det bedst i kommissioner, der kunne gå grundigt og besindigt til værks (*Kr. Dagblad* 18/11).

Af biskoppernes seks forslag syntes forslagene om et liturgisk forum og en dåbskommission at have vakt mest debat. Debatredaktør Johannes Henriksen, *Kristeligt Dagblad*, så det Liturgiske Forum som udtryk for en lille imødekommelse af fornyelsesfløjen (*Kr. Dagblad* 10/11). Sognepræst Agnete Raahauge, Hørup, der ikke hørte til på den fløj, frygtede da også, at det Liturgiske Forum kunne blive til en kværn, som til stadighed malede liturgiske forandringer, hurtigt og uden modstand, fordi ritualfornyelse ikke længere ville kræve en kirkeministerielt nedsat kommission, der skulle afprøve de nye forslags overensstemmelse med folkekirkens bekendelsesskrifter (*Kr. Dagblad* 27/11). Hans-Ole Bækgaard, formand for Indre Mission, foreslog en tidsbegrænsning på det Liturgiske Forum, så det kun skulle arbejde

i fem år (*Kr. Dagblad* 15/11). Fortalere for et Liturgisk Forum var derimod biskop Peter Skov-Jakobsen og sognepræst Christiane Gammeltoft-Hansen, Frederiksberg, der henviste til behovet for at forholde sig spørgende, frit og kritisk til traditionen i en afprøvning af, om den trækker på evangeliet, for folkekirken var evangelisk-luthersk, hvilket betød, at evangeliet kom før det lutherske, ikke omvendt (*Kr.Dagblad* 7/12). Bemærkelsesværdigt var et fælles indlæg fra 26 af landets provster, der havde fundet sammen om at hilse et Liturgisk Forum og en dåbskommission velkommen. De fandt rapporten fra fagudvalget om dåb og nadver for dogmatisk og håbede, at en dåbskommission også ville perspektivere arbejdet ind i en nutidig sammenhæng og inddrage almene erfaringer hos det ganske almindelige folkekirkemedlem (*Kr. Dagblad* 18/12).

Således fortsatte debatten om dåben fra tidligere år. Nogle ville have lavet dåbsritualets ordlyd om, mens andre var imod ændringer. Hans Raun Iversen, der udpræget var på fornyelsesfløjen, så det som centralt at få ændret dåbsritualet, for dåbstallet raslede ned, og hvis folkekirken ikke kunne gøre dåben forståelig for folk, havde man et problem (*Kr.Dagblad* 10/11). Sognepræst Ole Witte Madsen, Kongeåpastoratet, spurgte derimod, om der virkelig var grund til at tro, at forældre var mere tilbøjelige til at få deres børn døbt, hvis det skete som et led i et privat cirkusnummer (*Præsten*, 250). Uafhængigt af denne debat udtrykte forfatteren Jens Chr. Grøndahl det mindre forståelige ved dåben poetisk: Med dåben var man 'uafvidende omsluttet' (*Præsten*, 1018).

Spørgsmålet om autorisationer kom op på flere måder. Da biskopperne opfordrede til at bruge den moderne bibeloversættelse *Bibelen 2020*, var der i Tidehverv flere røster imod dette. Sognepræst Agnete Raahauge protesterede over, at biskopperne gav tilladelse til at bruge *Bibelen 2020* og Kirkesangbogen i kirkerne og derved blæste på, at en anden bibeloversættelse og Salmebogen allerede var autoriserede. Dette opfattede hun som selvtægt, og som at biskopperne selv havde gjort sig til ophavsmænd til opløsningen af autorisationsprincippet (*Tidehverv*, 50).

Bispevalg i Aalborg

Bispevalg er godt mediestof, ligesom alle valg er det – og bispevalg giver også et øjebliksbillede af folkekirken forhold og debattemner. Sognepræst Henrik Bang-Møller, Vrå, skrev før årets bispevalgkamp i Aalborg, at kandidaterne ville toppes om at indtage den overtrafikerede kirkelige midtbane, hvor man uden undtagelse kun kunne være grundtvigianer, hvilket sagde omtrent lige så meget om en præst og

bispekandidat, som når man beskrev en cirkel som rund (*Weekendavisen* 3/9). Ved bispevalget var der opstillet tre kandidater: Sognepræst Hanne Dahl, Aalborg Domkirke, provst Annette Brounbjerg Bennedsgaard, Horsens og provst Thomas Reinholdt Rasmussen, Hjørring. De blev alle karakteriseret som liggende på den folkekirkelige midtbane og præsenterede sig selv som henholdsvis grundtvigske (Dahl) og i omegnen af det grundtvigske (Reinholdt), mens Bennedsgaard præsenterede sig som grundtvigsk optaget af den levende vekselvirkning mellem folk og kirke og også præget af sit engagement i kirkelige foreninger som KFUM-spejderne og Danmission (*kirke.dk* 3/9).

I sin selvpræsentation slog Bennedsgaard på arbejdet blandt børn og unge og på den grønne omstilling, mens Dahl talte om frihed til forskellighed og vigtigheden af at kunne rekruttere præster til landets udkanter, og Reinholdt talte imod professionalisering i kirken og behovet for en tydelig teologisk profil også ude i medierne (*kirke.dk* 3/9). Debatredaktør Johannes Jacobsen fra avisen Nordjydske noterede sig, at Bennedsgaards diakoni- og missionsprofil stak ud i forhold til de to andre, og at hun i Thy og på Mors tiltrak stillere i traditionelle missionske områder (*kirke.dk* 27/8). Professor Lisbet Christoffersen mente, at det var første gang i nyere tid, at én af kandidaterne tydeligt støttedes politisk, nemlig af socialdemokrater i stiftet – der henvistes til, at Hanne Dahl, der også har været medlem af Europa parlamentet, støttedes af den socialdemokratiske regionsformand Ulla Astman og af Inge Kjær Andersen, der blandt meget andet var medlem af Socialdemokratiets hovedbestyrelse (*kirke.dk* 27/8).

I første valgrunde fordelte stemmerne sig således: Dahl 339, Reinholdt 586, Bennedsgaard 603. Formanden for Grundtvigsk Forum, Kirsten M. Andersen, valgte sammen med formanden for samme forenings kirkepolitiske udvalg, Morten Fester Thaysen, at gå offentligt ud med støtte til Reinholdt frem for Bennedsgaard i anden valgrunde. De skrev, at de to kandidater havde et forskelligt kirkesyn og ledelsessyn, idet Bennedsgaard så sognekirken som en parentes og folkekirken som en koncern, der skulle 'samskabe' med kommunen, mens Reinholdt lagde vægt på sognenes frihed og gudstjenestefællesskabet (*Kr. Dagblad* 9/10). Det indlæg lød der siden hård kritik af. Louise Højlund og Steffen Andresen, der også begge havde ledende poster i Grundtvigsk Forum, fandt beskrivelsen af kandidaterne karikerede (*Kr. Dagblad* 13/10). Provst Viggo Ernst Thomsen fra Frederikshavn talte om et primitivt forsøg på skræmmekampagne (*Kr. Dagblad* 18/10), og den tidligere leder af Grundtvig Centeret på Aarhus Universitet, ph.d. Michael Schelde, meldte sig simpelthen ud af Grundtvigsk Forum i

protest (*Kr. Dagblad* 16/10). Kirsten M. Andersen beklagede, at deres indlæg havde savnet nuancer, og fortrød, at de ikke udtrykkeligt havde skrevet, at de ikke udtalte sig på vegne af Grundtvigsk Forum (*Grundtvigsk Tidende*, 8/ 28). På årsmødet i foreningen kom sagen også op, hvor den tidligere formand Inge Lise Pedersen ærgrede sig over indlægget, der efter hendes mening karikerede Bennedsgaards synspunkt (*Kr. Dagblad* 1/11).

Det var forventet, at de stemmer, der i første runde tilfaldt Hanne Dahl, der havde en baggrund som grundtvigsk frimenighedspræst, ville tilfalde Reinholdt i anden runde (*kirke.dk* 21/9). Det anbefalede hun sine støtter at gøre, og det skete tilsyneladende også i betydelig grad, for i anden runde fik Annette Bennedsgaard 743 stemmer, mens Thomas Reinholdt Rasmussen fik 829 og dermed var valgt. Bispevielsen var fastsat til 12. december, men også den gik der corona i. Få dage forinden blev det oplyst, at den kommende biskop var nær kontakt til en smittet, og først lige før bispevielsen kunne det via en test afgøres, om vielsen kunne gennemføres. Det blev den, men en festgudstjeneste og en større fejring blev udsat til sommeren 2022 (*km.dk* 8/12). Den nyvalgte biskop måtte starte ud med at afgive præstestillinger i starten af 2022, og det fandt han trist, for det var ødelæggende for det lokale kirkeliv, når præstestillinger forsvandt (*Menighedsrådenes Blad* nr. 10, 12).

Også de i 2020 nyvalgte biskopper til Helsingør og Grønland blev bispeviede med coronaforstyrrelser, Peter Birch blev bispeviet i stilfærdighed, hvorefter der senere fulgte en større fejring, og Paneeraq Munk blev først bispeviet 10. oktober (*Kr.Dagblad* 30/8, 12/10).

Grøn kirke

Den grønne omstilling var et stort tema i det danske samfund. Det talte alle om, og nogle gjorde også noget ved det. Det gjorde f.eks. menighedsrådene, for Landsforeningen af Menighedsråd arbejdede politisk for, at menighedsrådene fremover skulle komme til at sætte et større aftryk på den grønne omstilling i samfundet. Blandt forslagene var en omlægning af menighedsrådenes jord og en reduktion på energiområdet (*Menighedsrådenes Blad* nr. 1/30).

Der var også kirkepolitiske aspekter i den grønne omstilling, for hvorfra skulle initiativer iværksættes og styres? Det kom frem, at Kirkeministeriet havde haft planer om at bruge lovgivning til at få folkekirken mere ind i klimakampen, men at folkekirkelige aktører (Landsforeningen af Menighedsråd, biskopperne, stiftsadministrationerne og Provsteforeningen) havde fået ministeriet overbevist om, at frivillighed og opbakning nedefra var vigtigere. Da der allerede var lokale grønne

initiativer i gang, blev det fra kirkens egne organer, at sagen skulle fremmes, snarere end gennem lovgivning. Biskopperne besluttede at ansætte foreløbig to projektmedarbejdere til den grønne omstilling.²⁰ Grundtvigsk Forum udgav samtalekort om klimakrisen med henblik på at få sat en samtale i gang om klimapessimisme og det kristne håb (*Grundtvigsk Tidende*, nr. 6, s. 31). Kirkeministeriet prioriterede selv den grønne omstilling ved, at den største del af årets midler i den såkaldte omprioriteringspulje (6,7 millioner) gik dertil (*km.dk* 1/11).

Valg til stiftsråd og provstiudvalg

Der var valg til folkekirkens demokratiske organer på mellemhøjt niveau: stiftsudvalg og provstiudvalg. Disse råd er ofte noget oversete, selvom de har fået større kirkepolitisk betydning efterhånden. Provstierne er i stigende grad blevet rammer om kirkeligt samarbejde, og provstiudvalgenes opgaver er blevet at udvikle provstiet og prioritere brugen af de ikke ubetydelige pengemidler. Provstiudvalgene var derfor også i stigende grad blevet holdningsvalg (*Menighedsrådenes Blad* nr. 6,16). Betydningen af stiftsråd og ikke mindst provstiudvalg ligger i deres rådighed over den største del af pengene i folkekirken, idet provstierne udskriver og administrerer kirkeskatten. Derfor var det også en række provstiudvalg, der kunne ansætte en koordinator for de mange farsitalende i folkekirken ved at finde sammen. Tilsvarende kunne syv provstier i København gå sammen om at ansætte en englænder som koordinator for at gøre det lettere for de mange udlændinge i Københavnsområdet at få kontakt med folkekirken.²¹ På godt og ondt var det den slags fremgangsmåder, der måtte til i en folkekirke, der ikke havde noget fælles valgt organ til at prioritere brugen af pengene.

Fra de kirkelige retninger og frikirkerne

Fra det offentlige var der bevågenhed omkring de frivillige kirkelige organisationers internationale arbejde. Danida bevilgede 322 millioner til fem kirkelige og frikirkelige organisationers arbejde: Folkekirkens Nødhjælp fik 200 millioner kroner, det katolske Caritas 48 mill., adventisternes Adra 38, Mission Øst 21, og det folkekirkelige Danmission 15 millioner kroner. Disse fem var samtidig såkaldt strategiske partnere, der skulle være med til at realisere den udviklingspolitiske strategi (*kirke.dk* 21/12).

20 <https://www.lfstift.dk/nyheder-fra-stiftet/aktuelt-2021/folkekirkens-groenne-omstilling-skydes-i-gang>

21 www.interchurch.dk – årsberetning.

Fra grundtvigsk side blev der udsendt et særnummer af *Grundtvigsk Tidende* til nye medlemmer af menighedsråd. Her blev det sagt, at det gjaldt om at holde folkekirken 'kølig': 'at gå til gudstjeneste i folkekirken er *ikke* at gå hen i et varmt fællesskab. Her er der tværtimod plads til at være med uden at være tvunget til at involvere sig eller at yde for at nyde.' Men kirken måtte dog heller ikke blive kold! I fynske Ollerup, der er kendt for frie skoler og grundtvigske tanker om skole og pædagogik, ville nogle ikke nøjes med dette, men ønskede også et kirkeligt engagement og muligheden for at tale om trosforhold og det kristne livssyn. Så dannedes Frit Grundtvigsk Trosfællesskab i foråret 2021, hvilket syntes at blive begyndelsen på en moderne frimenighed, beskrevet således: 'Et samlingssted for personer og familier i et fællesskab omkring samtale, oplysning, tro og tvivl og udvikle aktiviteter, der traditionelt knytter sig til et menighedsliv på en måde, som matcher et moderne familieliv og en tro, der ikke er en klippe' (*Grundtvigsk Tidende* nr. 7, 28). Politikeren Pelle Dragsted, Enhedslisten, blev rost for sin visionære bog om nordisk socialisme (*Grundtvigsk Tidende* nr. 6,12) og fik senere på året N.F.S. Grundtvigs pris. Han takkede i Grundtvigsk Forums årsskrift for prisen, selvom han indrømmede, at han langt fra kunne kaldes noget, der lignede en Grundtvig-ekspert, ikke rigtigt havde beskæftiget sig med den religiøse side af Grundtvig og heller ikke selv var troende i den snævre betydning af ordet. Han roste derimod Grundtvigs arbejde for at myndiggøre almindelige mennesker og for at arbejde for oplysning gennem højskolerne (*Grundtvigsk Tidende* nr. 8/8. *Grundtvigsk Forums årsskrift*, 22).

Frikirkerne har traditionelt spillet en tilbagetrukket rolle i offentligheden i Danmark, selvom de fylder forholdsvis meget, når det gælder kirkegang og kirkelige aktiviteter. Hans Raun Iversen oplyste, at det i de sidste 30 år havde været sådan, at under halvdelen af søndagskirkegangen i København fandt sted i folkekirken, mens den største del fandtes i frikirker, frimenigheder og migrantmenigheder.²² At der også var mange frikirkeaktiviteter andre steder, fremgik af, at Koldings borgmester kunne holde en hjertelig festtale ved indvielsen af et nyt (fri)kirke- og kulturcenter i byen. 'Kirkeibyen' under Apostolsk Kirke havde nemlig for lidt plads til deres 500 voksne medlemmer og 150 børn og indviede derfor 'Samværket' med 750-1000 siddepladser (*Udfordringen*, 14/11 og 5/12). Hans Raun Iversen nåede for sin del frem til, at antallet af organiserede kristne uden for folkekirken udgjorde

22 *Folkekirke, brugerkirke, kirke i mission*, Eksistensen 2021, 103.

3-4 pct. af befolkningen²³. For at få mere reel viden om, hvordan det egentlig gik i de danske frikirker, havde det overvejende frikirkelige Studiecenter for Menighedsbaseret Teologi søsat et ambitiøst studieprojekt, hvis første rapport udkom. Antallet af frikirker i Danmark blev løseligt anslået til mellem 400 og 600 (foruden migrantmenighederne), og mens ældre menigheder på landet havde svære tider, havde nye frikirker i de største danske byer fremgang. Undersøgelsen oplyste, at 258 var 'blevet kristne' gennem disse menigheder i år 2020, heraf havde hver fjerde aldrig før været 'praktiserende kristen' eller kirkeligt aktiv.²⁴

Epilog

Den meget produktive psykologiprofessor Svend Brinkmann udgav bogen *Mit år med Gud. Tro for tvivlere* på forlaget Gyldendal. Han havde altid haft et uafklaret forhold til det religiøse, og i et forsøg på en afklaring satte han sig for at bruge 2020 på at undersøge det guddommelige. Konklusionen blev, at han stadig ikke kunne sige, at han troede, men at han i hvert fald ville give Gud en chance. 'De fleste af os har en fornemmelse af, at der er noget der er ubetinget rigtigt. Det er det, jeg kalder Gud' (*Weekendavisen* 4/6 og 11/6).

²³ *Folkekirke, brugerkirke, kirke i mission*, Eksistensen 2021, 155.

²⁴ <http://scmt.dk/wp-content/uploads/2021/06/tal-om-danske-frikirker-2021.pdf>